

בעל העקידה

מתורתו של רבינו רבי יצחק עדאמה זיע"א

מחבר ספר "עקידת יצחק"

דג הפסח תשפ"ו

מהדורת אילן

ביאור ענין ארבעת הפרשיות כנגד ארבעת הבנים

ועל זה באה התשובה ואמרתם זבח פסח הוא לה אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים וגו', שבמכת בכורות ויציאת מצרים נתברר באופן מוחלט מציאות ה' והשגחתו, ועל ידי עשיית הפסח משרשיש האמונה, וזהו בדומה לתשובת ה'תכלית' במשל הארמון. אלא שחז"ל רצו להקנות את שיני הרשע, ולכן אמרו בדרך חידוד להשיב לו את הפסוק האמור להלן 'בעבור זה עשה ה' לי לדייק לי ולא לו, שאילו היה שם לא היה נגאל כיון שה' משיגה ומדקדק על כל אחד לפי מעשיו. הפרשה השניה היא פרשת 'חוקת הפסח', והיא כוללת עדות חוקים ומשפטים, האיסור להאכיל פסח לגוי הוא עדות שה' עשה הנס לבני ישראל בלבד, האיסור להוציא הפסח מהבית הוא חוק בלא טעם, והדין שגר המתגיייר מתחייב כדניי ישראל הוא משפט, ועל זה באה שאלת הבן החכם מדוע נתנה התורה שלשה מיני מצוות אלו, אלא שמכיון ששאלה זו שייכת על כללות תרי"ג המצוות, לכך כתבה התורה שאלה זו בחומש דברים, אבל באמת היא משתייכת בפרטות גם לפרשה זו.

ותשובת השאלה היא, שהמצוות לעדות על ניסי יציאת מצרים הן כדי להודיע, שבנסים שעשה ה' עם ישראל, בכך קנה אותם, והשתעבדו לעובדו ולקיים מצוותיו, והחוקים הם ללמד, שכשם שיש מצוות שעושים בלא להבין טעמם, כך השכר על המצוות אינו ידוע, ומלמד השכר בעולם הזה שהוא ידוע, יש עוד שכר עצום לעולם הבא שאין לנו מושג בו, כמו החוקים שאין לנו מושג בטעמם. וענין המשפטים הוא, שאינם רק בכדי שידעו כיצד להתנהג בעניינים שבין אדם לחבירו, אלא גם יקבלו עליהם שכר לעולם הבא כפי שמקבלים על שאר המצוות, וכל זה מבוואר בתשובה הכתובה בפרשת ואתחנן, 'עבדים היינו וגו' על העדות, ויצונו לעשות וגו' על החוקים, 'צדקה תהיה וגו' על המשפטים. ותשובה זו לחכם דומה היא במשל הארמון לתשובה על הצורה שכוללת הכל.

הפרשה הרביעית היא פרשת 'קדש' שם נזכר ענין הבכורות ושאר מצוות חג המצות, ובה נאמר ציווי לפרש את טעם המצוות בפשטות גם לבן שאינו יודע לשאול, ולומר לו 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', בלא להרחיב בענייני הטעמים, אלא כשרואים את המצוות מונחות מול העינים, פסח מצה ומרור, יש לומר לו, שה' עשה לנו נסים כדי לקיים מצוות אלו, וכן יעשה נסים למקיימי מצוותיו. ותשובה זו דומה לתשובת החומר שמשיבים לטיפש במשל הארמון.

והפרשה הרביעית היא 'והיה כי יביאך' שם מדובר על מצות הבכורות, שאף היא באה כדי לחזק האמונה ביכולת ה', ובה נאמר 'כי ישאל בנך מחר לאמר מה זאת', והיא שאלת הבן התם, שבא לחקור בתמימות על ענייני האמונה, ומשיבים לו שהמצוות הללו באות להוכיח על היכולת המוחלטת של ה', והוא כנגד תשובת הפועל במשל הארמון הנזכר.

לפי זה, בחלוקת ארבעת הבנים, האיננו יודע לשאול הוא כנגד החכם, ששניהם עוסקים בענייני המצוות, והתם כנגד הרשע, ששניהם עוסקים בענייני אמונה, אלא שרשע בא להתריס והתם רוצה להבין.

עקידת יצחק שער ל

ג. מדוע בפרשה זו פרשת 'משכו' הוזכרו רק מצוות שחיטת הפסח והזאת הדם, ולא הוזכרו שאר המצוות שנצטוו משה בפרשת 'החודש הזה לכם', והן חג הפסח שבעת ימים, ומצות מצה ואיסור חמץ.

ד. מנין דרשו חז"ל ששאלה זו היא של הבן הרשע, ופירשו שהוא מכך שאמר 'מה העבודה הזאת לכם', ובוה הוציא עצמו מהכלל, אולם קשה, שגם בשאלת הבן החכם נאמר 'מה העדות וגו' אשר ציוה ה' אלהינו אתכם', ועל מה שפירשו המפרשים שבמה שאמר 'אלהינו' הוא כלל גם את עצמו, קשה, שלא כלל את עצמו אלא במה שמאמין בה', אבל יתכן שכופר בקיום המצוות.

ה. מדוע על שאלת הבן הרשע אמרו חז"ל שהתשובה היא 'בעבור זה עשה ה' לי' ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל, שהיא תשובה האמורה לבן שאינו יודע לשאול, ולא הביאו את התשובה שנאמרה כאן 'ואמרתם זבח פסח הוא לה'.

נראה לומר את ענין ארבעת הפרשיות הללו ומה שפירשו חז"ל שהן כנגד ארבעה בנים, שהן כנגד ארבעת הסיבות שיש לכל דבר, והן: החומר, הפועל, הצורה והתכלית, לדוגמא, לכסא יש ארבע סיבות, החומר שלו הוא עץ, הפועל הוא הנגר שעשאו, הצורה היא מושב על גבי רגלים, והתכלית היא לישבה, ויש להוסיף בזה משל, לארמון נאה הבנוי מעצים ואבנים, אנשים עובדים על ידו ושואלים 'מדוע יש כאן בנין זה', שתשובת הדבר היא לפי דרגת ההבנה של השואל, לאדם פתי ביותר די להשיב, שהיו כאן עצים ואבנים ומזה נעשה הבנין, אבל אדם חכם מעט יותר, לא יסתפק בתשובה זו, שהרי יש הרבה עצים ואבנים שלא נהיו בנין, ואילו יש להשיב, שהיו כאן אומנים שבנו הבנין מעצים ואבנים, אולם עדיין אין זו תשובה מלאה, מדוע אותם אומנים בנו בנין זה, ועל זה התשובה היא שהתכלית היא לגור בתוכו, אולם עדיין אפשר לדור גם בבנין פשוט, והתשובה השלימה ביותר היא, שזה נועד למגורי המלך, ולכן נבנה בצורה נפלאה ביותר על ידי אומנים מעצים ואבנים. ותשובה זו כוללת את כל ארבעת הסיבות, החומר, הפועל, הצורה והתכלית.

בדומה למשל זה, נראה לפרש, שהתורה באה בארבעת הפרשיות הללו לבאר את טעם ענייני מצוות הפסח, עיקר התכלית של ניסי יציאת מצרים, ושחיטת הפסח שהשה היה האילל של מצרים, היא להגיע להכרה במציאות ה' יתברך, בהשגחתו, ביכולתו, וקבלת עול מצוותיו, משה רבינו חילק את הודעת העניינים הללו לארבע פרשיות, שתים מהן, הראשונה והאחרונה, עוסקות בענין האמונה, ושתיים האמצעיות בענין קיום המצוות.

תחילה אמר פרשת 'משכו', ובה הודיע רק את עשיית הפסח, כדי להורות על עיקר האמונה בה', ולזה סיים 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם', שהם דברי הבן הרשע, שאינם שאלה לברר ולהבין, אלא הם דברי התריסה ערעור ולזול, מה יש לכם לעשות עבודה זו, ומזה שנאמר 'כי יאמרו' ולא 'כי ישאלו' למדו חז"ל שמדובר בן הרשע, ובאמר לשון רבים, כיון שרבים הם הטועים ונמנעים מלקיים המצוות אחר שאין מבינים תכליתן.

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לה אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת פתינו הציל ויקד העם וישתחוו (שמות יב, כו-כז)

שאלה זו 'מה העבודה הזאת לכם' נכתבה בתורה כשאלת הבנים על קרבן הפסח בפרשת 'משכו' שהוזכרה בה רק שחיטת הפסח, מלבד שאלה זו, יש בפרשה שאלה נוספת, והיא בפרשת 'והיה כי יביאך' שם הצטוו ישראל על הבכורות, בכור אדם, בכור בהמה טהורה, ופטר חמור, ושם נאמר (ג' יד) 'והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו פחוק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים'. אלו שתי השאלות המוזכרות בפרשתנו פרשת בא, שהתשובה עליהן היא יציאת מצרים.

פרשה נוספת יש בפרשתנו, והיא פרשת 'קדש', שבה נאמר לקיים את חג המצות שבעת הימים באכילת מצה ובאיסור חמץ, ושם הוזכרה תשובה לבנים, אף שלא נאמרה שם שאלה, שנאמר (ג' ה) 'והגדת לבנך ביום הזה לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים'. וכבר אמרו חז"ל (מכילתא בא מס' דפסחא יח, הגדה של פסח) שכנגד ארבעה בנים דיברה תורה, ושלושת הפרשיות הללו עוסקות בשלשה מהם, התם הרשע ושאינו יודע לשאול, אבל שאלת הבן החכם אינה כתובה בפרשתנו, אלא בחומש דברים בפרשת ואתחנן, שם נאמר (ו כ-ה) 'כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם: ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו ה' ממצרים ביד חזקה. ויפת ה' אותה ומפתים גדלים ורעים במצרים בפריעה ובכל ביתו לענינו. ואותנו הוציא ממש למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו. ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה לראות את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה. וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו'.

ויש לתמוה, מדוע לא נזכרה גם שאלה זו של הבן החכם בפרשתנו העוסקת ביציאת מצרים, ובפרט שבין שלושת הפרשיות שזכרו בהן התשובות לבנים על יציאת מצרים, ישנה פרשה נוספת (כ' מג) 'זאת חקת הפסח כל בן נזכר לא יאכל בו' וגו', שבה נצטוו בהלכות רבות בענין קרבן הפסח, ולכאורה היה ראוי לכתוב בפרשה זו את שאלת הבן החכם 'מה העדות החוקים והמשפטים', ומדוע בפרשה זו לא הוזכרו כלל שאלות הבנים, ובשלושת הפרשיות הסמוכות לה מלפניה ולאחריה כן הוזכרו, ואת השאלה והתשובה הרביעית כתבה התורה בחומש דברים.

מלבד תמיהה זו, יש לשאול חמש שאלות בענין פרשה זו פרשת 'משכו' שבה נאמר הפסוק 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם וגו', ובמה שפירשו חז"ל ששאלה זו היא שאלת הבן הרשע.

א. מדוע שאלה זו 'מה העבודה הזאת לכם' נאמרה בלשון רבים, 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם', ואילו השלש האחרות נאמרו בלשון יחיד, 'כי ישאלך' ו'והגדת לבנך'.

ב. מדוע בשאלה זו לא נאמר לשון שאלה, 'כי ישאלו', אלא לשון אמירה, 'כי יאמרו אליכם בניכם'.